Ulkoasiainvaliokunta
AI FI 59/2023
23.10.2023

Amnesty International Suomen osasto
Hietaniemenkatu 7 A
00100 Helsinki
P: 09 8562 0600
E: amnesty@amnesty.fi
W: amnesty.fi

Amnesty Internationalin kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 HE 41/2023 vp

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Tiivistelmä

Amnesty kehottaa asettamaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan ihmisoikeusperustaisuuden vuoden 2024 talousarvion keskiöön ja varaamaan sen toteuttamiseen riittävät voimavarat. Ihmisoikeusperustaisuutta tulee toteuttaa johdonmukaisesti kaikilla hallinnon tasoilla ja politiikka-aloilla. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, miten eri politiikkatoimet ja niihin varatut määrärahat vaikuttavat etenkin usein haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen.

Vuoden 2024 talousarvion tulee kuvastaa Suomen pitkäaikaista ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa, kuten sitoutumista yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien

vahvistamiseen. Kehotamme ottamaan huomioon talousarviossa sateenkaari-ihmisten oikeuksien vahvistamisen, sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen ilmastotoimissa sekä 1325- ja 2250-toimintaohjelmien toimeenpanon.

Kansainvälisen yhteisön ja Suomen tulee myös varautua tilanteisiin, joissa ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuu äkillistä, vakavaa ja laajamittaista uhkaa. Tämä vaatii Suomelta tällaisille tilanteille osoitettuja erillisiä resursseja ja toimintamalleja. Erityisen tärkeää on taata ulkoministeriön ja edustustojen sekä ulkoministeriön ja sisäministeriön keskinäinen saumaton koordinaatio. Lisäksi Suomen edustustoilla tulisi jatkossa olla tarjolla paikallisen yhteistyön määrärahaa tai muuta joustavaa, matalan kynnyksen rahoitusta paikallisten ihmisoikeusjärjestöjen ja muiden toimijoiden tukemiseen.

Ihmisoikeuspolitiikan johdonmukaisuus ja siihen sitoutuminen valtion talousarviossa

Hallituksen esityksessä vuoden 2024 talousarvioksi ulkoministeriön hallinnonalalle ehdotetaan määrärahoja 1,3 miljardia euroa. Hallituksen esityksen mukaan vähennystä vuoden 2023 varsinaiseen talousarvioon on 46 miljoonaa euroa. Ulkoministeriö-pääluokan määrärahoista ulkoasiainhallinnon osuus on 22 %, kriisinhallinnan 6 %, kansainvälisen kehitysyhteistyön 60 % ja muiden menojen 12 %.[1]

Hallitusohjelman mukaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perustana ovat oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja demokratia.[2] Valtioneuvoston yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjimättömyyden edistämistä käsittelevän tiedonannon mukaan hallitus jatkaa kansainvälisessä työssään Suomen pitkäaikaisella linjalla, jota on kuvattu muun muassa ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa.[3] Kyseisessä ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa todetaan, että Ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimeenpanolle ja sitä tukevalle koulutukselle tulee varata riittävät voimavarat.[4] Konkreettinen osoitus sitoutumisesta ihmisoikeusperustaiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan on varata riittävät voimavarat siihen ensi vuoden talousarviossa.

Ihmisoikeuksien tulee olla läpileikkaavasti ja yhdenmukaisesti koko ulkoasiainhallinnossa edistettävä strateginen painopiste ja tärkeä osa kaikkea ulkoministeriön ja ulkoasiainhallinnon työtä. Tämä voi toteutua vain ottamalla ne huomioon valtion talousarvioissa. Tässä olennaisessa osassa on ennen kaikkea ihmisoikeuksien huomioiminen henkilöstöresursseissa sekä eri ulkoministeriön yksiköiden ja edustustojen työn tukemisessa.

Suomen edustustoissa tehdään tärkeää työtä ihmisoikeuksien edistämiseksi. Tämän työn riittävä resursointi tulee varmistaa myös vuoden 2024 talousarviossa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä edustustojen keskeiseen rooliin perheenyhdistämisen mahdollistamisessa ja ihmisoikeuspuolustajien työn tukemisessa. Käsittelemme näistä lausuntopyynnön perusteella ihmisoikeuspuolustajien tukemista.

Amnesty kehottaa pitämään ulko- ja turvallisuuspolitiikan ihmisoikeusperustaisuuden vuoden 2024 talousarvion keskiössä ja varaamaan sen toteuttamiseen riittävät voimavarat. Ihmisoikeusperustaisuutta tulee toteuttaa johdonmukaisesti kaikilla hallinnon tasoilla ja politiikka-aloilla.

Ulkoministeriön hallinnonalan eri politiikka-alojen on vahvistettava ja tuettava ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa eivätkä ne saa olla ristiriidassa ihmisoikeuksien kanssa. Erityistä huomiota tulevassa talousarviossa on kiinnitettävä siihen, miten eri politiikkatoimet ja niihin varatut määrärahat vaikuttavat etenkin usein haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen. Ihmisoikeuksien vahvistaminen tulisi asettaa Suomen oman vaikuttamistyön selkeäksi tavoitteeksi, jonka eteen se tekee pitkäjänteistä työtä ja varaa tälle työlle riittävät resurssit. [5]

Amnesty korostaa, että valtion ensi vuoden talousarvion tulee myös kuvastaa Suomen pitkäaikaista ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa, kuten sitoutumista yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien vahvistamiseen. Valtioneuvoston elokuussa 2023 annetussa syrjimättömyyttä koskevassa tiedonannossa tästä linjasta on mainittu esimerkkeinä naisten ja tyttöjen, vammaisten henkilöiden, alkuperäiskansojen sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen sekä muiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksien edistäminen ja puolustaminen. Lisäksi EU:ssa Suomen todetaan jatkavan edelleen sukupuolten tasa-arvon, kuten itsemääräämisoikeuden sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien, ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevien asioiden edistämistä.[6] Sitoutuminen näiden oikeuksien edistämiseen ja puolustamiseen edellyttää ennen kaikkea resurssien varmistamista ja näitä ihmisoikeuskysymyksiä seuraavien vastuuviranhaltijoiden osoittamista.

Kehitysyhteistyö, rahoitus sekä toimintaohjelmien toimeenpano

Vuoden 2024 talousarviota koskevan hallituksen esityksen mukaan osana hallitusohjelman mukaisia talouden tasapainottamistoimia ulkoministeriön hallinnoimaan varsinaisen kehitysyhteistyön määrärahaan tehdään ensi vuonna yhteensä 118 miljoonan euron vähennys, josta 38 miljoonaa euroa siirretään uudelle Tuki Ukrainalle -momentille. Kehittyvien maiden tukemista laina- ja sijoitusmuotoisella kehitysyhteistyörahoituksella puolestaan ehdotetaan jatkettavaksi 70 miljoonalla eurolla, missä on huomioitu hallitusohjelman mukainen 60 miljoonan euron vähennys.[7]

Amnesty kehottaa ottamaan huomioon ensi vuoden talousarviossa sateenkaari-ihmisten oikeuksien vahvistamisen, sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen ilmastotoimissa sekä Naiset, rauha ja turvallisuus (1325)- ja Nuoret, rauha ja turvallisuus (2250) -toimintaohjelmien toimeenpanon.

Sateenkaari-ihmisten oikeuksien edistämisen vahvistaminen

Kestävän kehityksen keskeinen periaate on, että ketään ei jätetä jälkeen. Tästä huolimatta sateenkaari-ihmiset kaikkialla maailmassa kokevat kasvanutta syrjinnän ja väkivallan uhkaa.

Sateenkaari-ihmisten oikeuksien edistämiseksi on toimittava aktiivisesti kansainvälisten instituutioiden neuvotteluissa sekä edistettävä inklusiivista ja kattavaa sukupuolen määrittelyä. Suomen on lisättävä tukea paikallisille, alueellisille ja kansainvälisille sateenkaarijärjestöille. Suomen on panostettava nykyistä enemmän sateenkaarinäkökulman valtavirtaistamiseen kehityspolitiikassa ja humanitaarisessa työssä.

Amnesty kehottaakin ohjaamaan kehitysyhteistyörahoitusta ruohonjuuritasolla toimivien paikallisten ja kansallisten sateenkaarijärjestöjen tukemiseen. Ruohonjuuritason toimijoiden tukemista on hyvä tukea myös suomalaisten kansalaisjärjestöjen muodostamien kumppanuuksien kautta.

Lisäksi Suomen on vahvistettava alueellisten sateenkaarijärjestöjen rahoitusta. Alueellisten kattojärjestöjen kuten ILGA Europen tai PAN-African ILGA:n tukeminen on erityisen merkittävää, sillä ne voivat toimia kansallisia järjestöjä avoimemmin sateenkaarioikeuksiin liittyvän poliittisen tilan tai lainsäädännön kaventuessa.

Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ilmastotoimissa

Hallituksen esityksen mukaan ulkoministeriön hallinnonalalla edistetään vuoden 2024 talousarvioesityksessä kansainvälisissä sopimuksissa määriteltyjä ilmastotavoitteita yhteensä arviolta noin 330 miljoonalla eurolla.[8] Amnesty kehottaa Fingo ry:n lausunnon tavoin avaamaan tarkemmin, mitä Suomen ilmastorahoitukseen lasketaan ja missä määrin rahoitus tosiasiassa kohdentuu ilmastotoimiin.[9] Kirjauksen yleispiirteisyyden takia on vaikeaa esimerkiksi arvioida, edistääkö Suomen kansainvälinen ilmastorahoitus ja sen ilmastotoimet sukupuolten tasa-arvoa ja alkuperäiskansojen oikeuksien toteuttamista.[10]

Amnesty muistuttaa myös, että kehitysyhteistyöhön kohdistuvat leikkaukset eivät saa heikentää Suomen kansainvälistä ilmastorahoitusta ja vaikuttaa eri tavoin ihmisoikeuksiin kielteisesti. Suomen tulee toteuttaa kaikessa poliittisessa työssä oikeudenmukaisia ilmastotoimia, jotka tukevat ihmisoikeuksia ja edistävät tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta.

1325- ja 2250- toimintaohjelmatyön tehokas toimeenpano

Väkivaltaisten konfliktien määrä maailmassa on kasvanut. Nuoret ja naiset ovat edelleen aliedustettuina rauhaan ja turvallisuuteen liittyvissä tehtävissä ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa. Toimintaympäristö on muuttunut entistä haastavammaksi esimerkiksi anti-gender-liikkeen vahvistumisen myötä. Amnesty pitääkin tervetulleena vuoden 2024 talousarviota käsittelevän hallituksen esityksen mainintoja YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 (Naiset, rauha ja turvallisuus) toimeenpanon edistämisestä osana rauhanvälitystä ja puolustushallintoa.[11] Hallituksen esityksen mukaan ulkoministeriön hallinnonalalle kuuluvan kehitysyhteistyön yksi pääkohderyhmistä on lapset ja nuoret.[12] Kuitenkaan hallituksen esityksestä ei löydy niin kehitysyhteistyön kuin muidenkaan politiikka-alojen kohdalta viittauksia 2250-toimintaohjelman (Nuoret, rauha ja turvallisuus) toimeenpanoon.

Amnesty kehottaa Suomea panostamaan 1325- ja 2250-toimintaohjelmien toimeenpanoon ja seurantaan niin kansainvälisesti kuin kansallisesti kaikilla hallinnonaloilla. On tärkeää, että toimintaohjelmien toteuttamiseen varataan riittävä budjetti, niitä toteutetaan yhteistyössä eri ulkoasiainhallinnon toimijoiden kanssa, niiden seurantaan panostetaan ja niiden suosituksia toimeenpannaan.

Toimeenpanoon panostaminen vaatii henkilöstö- ja budjettiresursoinnin kasvattamista merkittävästi. Myös osaamisen lisäämiseen, koordinaatioon ja valtavirtaistamiseen tulee panostaa erityisesti valtionhallinnossa.

Ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien tukeminen

Ihmisoikeuspuolustajat kohtaavat häirintää sekä yksityisten että valtiollisten toimijoiden taholta. Erityisesti tämä koskettaa ihmisoikeuspuolustajanaisia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisoikeuspuolustajia. Suomi on sitoutunut ihmisoikeuspuolustajien tukemiseen ja suojeluun.[13] Tätä työtä tulee jatkaa johdonmukaisesti. Suomen tulee tukea aktiivisesti niin EU:n sisällä kuin sen ulkosuhteissa ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia ja puolustaa oikeuksia ilmaisun- ja kokoontumisvapauteen sekä järjestäytymiseen. Vapaan tiedonvälityksen sekä järjestöjen ja aktivistien legitiimin toiminnan estämiseen on puututtava ja etsittävä keinoja kansalaisyhteiskunnan äänen vahvistamiseksi.

Resurssit ja toimintamallit ihmisoikeuspuolustajien suojelemiseksi

Kansainvälisen yhteisön ja Suomen tulee myös varautua tilanteisiin, joissa ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuu äkillistä, vakavaa ja laajamittaista uhkaa. Tämä vaatii Suomelta tällaisille tilanteille osoitettuja erillisiä resursseja ja toimintamalleja. Erityisen tärkeää on taata ulkoministeriön ja edustustojen sekä ulkoministeriön ja sisäministeriön keskinäinen saumaton koordinaatio. Lisäksi yhteistyötä tarvitaan muiden ihmisoikeuspuolustajatyötä tekevien tahojen kanssa, kuten kansalaisjärjestöjen ja yliopistojen. [14]

Myös ulkoasiainvaliokunta on valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittista selontekoa koskevassa mietinnössään UaVM 6/2022 vp kiinnittänyt huomiota vaarassa olevien ihmisoikeuspuolustajien suojeluun ja todennut, että Suomen tulisi luoda mekanismeja, jotka mahdollistavat ihmisoikeuspuolustajien suojelun myös Suomessa. Valiokunnan mukaan Suomella tulisi olla valmius ja osaaminen toimia nopeasti ja yhdenmukaisesti ihmisoikeuspuolustajien suojelemiseksi. [15]

Yksi konkreettinen resurssien kohdentamisen tarve on viisumien myöntäminen ja humanitaarisen viisumin käyttöönotto. Ihmisoikeuspuolustajien viisumien hakemista ja mahdollisuutta hakea maahantulon jälkeen tilapäistä oleskelulupaa työn tekemiseksi esimerkiksi Suomesta käsin tulisi helpottaa. Viisumien ja lupien tulisi käsittää myös henkilöiden perheet, mitä myös ihmisoikeuspuolustajat itse ovat korostaneet.[16] Esimerkiksi Venäjällä sateenkaarevat

ihmisoikeuspuolustajat ovat jo pitkään kertoneet ongelmista, jotka liittyvät samaa sukupuolta olevien kumppanien tunnustamiseksi perheenjäseniksi viisumia haettaessa.[17]

Ihmisoikeuspuolustaja tarvitsee usein nopeaa tukea maassa, jossa hän työskentelee. Akuutissa tilanteessa vähäinenkin rahallinen tuki auttaa tehokkaasti. Suomen edustustoverkosto voisi tarjota tätä joustavaa apua.[18] Paikallisen yhteistyön määrärahaa (PYM) on pidetty merkittävänä välineenä ihmisoikeuspuolustajien tukemisessa edustustoissa.[19] Edustustoilla tulisi jatkossakin olla tarjolla tällaista tai muuta joustavaa, matalan kynnyksen rahoitusta paikallisten ihmisoikeusjärjestöjen ja muiden toimijoiden tukemiseen.

Ihmisoikeuspuolustajatyö Euroopan unionissa ja Etyjissä

Suomen tulisi edistää Euroopan unionin ihmisoikeuspolitiikan johdonmukaisuutta: samaan aikaan kun EU tukee ihmisoikeuspuolustajia kolmansissa maissa, se on kykenemätön puuttumaan ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuvaan vakavaan häirintään EU:n sisällä. Amnesty toivoo Suomelta aktiivista työtä ja konkreettisia tavoitteita ihmisoikeuspuolustajien suojelemiseksi EU:n sisällä ja vaikuttamista EU:n yhteiseen ulkopolitiikkaan sen varmistamiseksi, että ihmisoikeuspuolustajia tuetaan entistä strategisemmin unionin ulkosuhteissa. Kehotammekin eduskuntaa ottamaan ihmisoikeuspuolustajien tekemän tärkeän työn huomioon Suomen EU-politiikan ja siihen varattavien määrärahojen kohdalla.

Aktiivinen toiminta EU:n ihmisoikeuspolitiikan suhteen olisi linjassa muun muassa valtioneuvoston tuoreen yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjimättömyyden edistämistä käsittelevän tiedonannon kanssa, jossa Suomen todetaan korostavan sukupuolten tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämistä sekä rasismin vastaista työtä EU:n ulkoisessa toiminnassa.[20]

Valtion talousarvioehdotuksessa vuodelle 2024 Suomen valmistautumiseen vuoden 2025 Etyj-puheenjohtajuuteen ehdotetaan toimintamenolisäysten kanssa yhteensä 4,3 miljoonaa euroa.[21] Amnesty kehottaakin osoittamaan Etyj-puheenjohtajuuskautta varten varatuissa määrärahoissa resursseja myös ihmisoikeuspuolustajatyöhön. Suomen Etyj-puheenjohtajuuskaudella pitkäaikaisten painopisteiden kansalaisyhteiskunnan ja ihmisoikeuspuolustajien aseman tukemisesta on näyttävä myös käytännössä.[22]

Kunnioittavasti

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa: Vaikuttamistyön asiantuntija Vilja Härkönen, vilja.harkonen@amnesty.fi, +358443340186

Viitteet

[1] Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 32.
[2] Valtioneuvosto 2023, Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042, s. 157.
[3] Valtioneuvosto 2023, Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110, s.13.
[4] Valtioneuvosto 2021, Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163674, s. 12– 13.
[5] Ks. Kehityspoliittinen toimikunta 2023, Ihmisoikeusperustaisuus Suomen kehityspolitiikassa, https://www.kehityspoliittinentoimikunta.fi/wp-content/uploads/sites/27/2023/01/kpt_ihmisoikeusperustaisuus-suomen-kehityspolitiikassa_pdf.pdf, s. 48–50.
[6] Valtioneuvosto 2023, Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110, s. 7, 9.
[7] Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2024 talousarvioksi, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 33.
[8] Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 24.
[9] Fingo ry 2023, Fingon lausunto ulkoasiainvaliokunnalle hallituksen esityksestä talousarvioksi vuodelle 2024, https://fingo.fi/wp-content/uploads/2023/10/10-23-Fingon-lausunto-tae24-UaV-v171023-1.pdf, s. 6.
[10] Ks. lisää kansainvälisestä ilmastorahoituksesta ja valtioiden ihmisoikeusvelvoitteista: Amnesty International 2021, Stop burning our rights! What governments and corporations must do to protect humanity from the climate crisis, https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/3476/2021/en/.
[11] Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 24–25.
[12] Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 65.
[13] Suomi on esimerkiksi julkaissut kansallisen ohjeistuksen (2014) tukemaan EU:n ihmisoikeuspuolustajia koskevien suuntaviivojen toimeenpanoa, ja teettänyt selvityksen (2017) ohjeistuksen toimeenpanosta. Ks. Ulkoministeriö, Suomen ulkoasiainhallinnon julkiset ohjeet Euroopan unionin ihmisoikeuspuolustajia koskevien suuntaviivojen käytännön toteuttamisessa, um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/suomen-ulkoasiainhallinnon-julkiset-ohjeet-euroopan-unionin-ihmisoikeuspuolustajia-koskevien-suuntaviivojen-kaytannon-toteuttamisessa.
Vuonna 2022 Suomi päivitti kansallista ihmisoikeuspuolustajia koskevaa ohjeistustaan: Ulkoministeriö 2022, Tuemme yhdessä ihmisoikeuspuolustajia: Suomen ulkoasiainhallinnon ohjeet, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164416.
Lisäksi Suomi toi ihmisoikeuspuolustajia näkyvästi esiin EU-puheenjohtajuuskaudellaan 2019.
[14] Ks. Ihmisoikeusvaltuuskunta, 2022, Kannanotto: Hallituksen on vahvistettava vaarassa olevien ihmisoikeuspuolustajien suojelua, https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/kannanotto-hallituksen-on-vahvistet/.
[15] Ulkoasiainvaliokunta 2022, Valiokunnan mietintö UaVM 6/2022 vp, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/UaVM_6+2022.aspx.
[16] Amnesty International Suomen osasto 2020, Supporting women, protecting rights – How the EU can work better to safeguard the work of WHRDs and integrate an intersectional approach, https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2020/05/06105303/WHRD-Report-Supporting-women-protecting-rights-May-2020.pdf; Amnesty International 2019, Defending defenders? – an assessment of EU action on human rights defenders, https://www.amnesty.org/en/documents/ior60/0995/2019/en/.
[17] Amnesty International 2019, Defending defenders? – an assessment of EU action on human rights defenders, https://www.amnesty.org/en/documents/ior60/0995/2019/en/.

[18] Ihmisoikeusvaltuuskunta, 2022, Kannanotto: Hallituksen on vahvistettava vaarassa olevien ihmisoikeuspuolustajien suojelua, https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/kannanotto-hallituksen-on-vahvistet/.
[19] Ks. esim. Ulkoministeriö 2017, Ihmisoikeuspuolustajat yhä ahtaammalla – Miten Suomen tukea ihmisoikeuspuolustajille tulisi kehittää?, https://um.fi/documents/35732/0/UM_Ihmisoikeuspuolustajat_FI%20%281%29.pdf/92c5bd3e-9b15-c571-adc2-2aad239d2daa?t=1529498114547
[20] Valtioneuvosto 2023, Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110, s.6.
[21] Valtioneuvosto 2023, Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2024 talousarvioksi, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_41+2023.pdf, s. 33.
[22] Ks. suosituksista Suomen Etyj-työhön lisää: Ulkoministeriö 2017, Ihmisoikeuspuolustajat yhä ahtaammalla – Miten Suomen tukea ihmisoikeuspuolustajille tulisi kehittää?, https://um.fi/documents/35732/0/UM_Ihmisoikeuspuolustajat_FI%20%281%29.pdf/92c5bd3e-9b15-c571-adc2-2aad239d2daa?t=1529498114547 s. 58.